

Вінницьке обласне методичне об'єднання
бібліотек закладів вищої освіти

Наукова бібліотека імені Гордія Палія
ВНМУ ім. М. І. Пирогова

Наукові аспекти в роботі бібліотек ЗВО

*Матеріали Всеукраїнської
науково-практичної конференції*

23 жовтня 2024 р., м. Вінниця

**Вінницьке обласне методичне об'єднання
бібліотек закладів вищої освіти**

**Наукова бібліотека імені Гордія Палія
Вінницького національного медичного університету
ім. М. І. Пирогова**

Наукові аспекти в роботі бібліотек ЗВО

**Матеріали Всеукраїнської
науково-практичної конференції**

23 жовтня 2024 р., м. Вінниця

Вінниця, 2024

УДК 021.6(477)

Н 34

Укладач Мельник М. І., заступниця директорки бібліотеки
Редактор Сухарєва Л. В., бібліотекар І категорії
Відповідальна за випуск Кравчук Н. М., директорка бібліотеки

Н-34 **Наукові аспекти в роботі бібліотек ЗВО** : матеріали
Всеукр. наук.-практ. конф., 23 жовт. 2024 р., Вінниця /
Вінниц. обл. метод. об-ня б-к ЗВО, Наук. б-ка
ВНМУ ім. М. І. Пирогова ; уклад. М. І. Мельник ; ред.
Л. В. Сухарєва ; відп. за вип. Н. М. Кравчук. – Вінниця,
2024. – 52 с.

Збірник матеріалів містить доповіді фахівців бібліотек закладів вищої освіти м. Вінниці, оприлюднені на науково-практичній конференції «Наукові аспекти в роботі бібліотек ЗВО», яка відбулася 23 жовтня 2024 р.

Видання адресовано працівникам бібліотек різних типів і форм власності.

Матеріали відтворено зі збереженням змісту, стилю та орфографії оригіналів, наданих авторами. Автори опублікованих статей несуть повну відповідальність за достовірність викладеного матеріалу, за правильне цитування джерел та посилання на них.

УДК 021.6(477)

ЗМІСТ

Кравчук Н. М. Вступне слово	4
Білоус В. С. Впровадження ідей і практик відкритої науки і відкритої освіти – вектор діяльності університетських бібліотек	7
Питуляк Т. Є. Бібліотека і університет: синергія для розвитку науки і освіти	17
Коваленко В. А. Інформаційна підтримка науково-дослідної роботи університету.....	30
Чорна Т. В. Науковий вектор розвитку бібліотек ЗВО: виклики та можливості	36
Мельник М. І. Інформаційна складова дослідницької роботи бібліотеки.....	43

Неліна КРАВЧУК,
директорка Наукової бібліотеки імені Гордія Палія
Вінницький національний медичний
університет ім. М. І. Пирогова

Nelina KRAVCHUK
National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsya

Вступне слово

Розвиток сучасних інформаційних можливостей, зміни у сфері освіти й науки вимагають від бібліотек постійного удосконалення та оновлення форм і методів роботи. Пріоритетними напрямками є забезпечення загальнодоступності, якості, оперативності і повноти інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів. Роль бібліотеки як посередника між інформаційним середовищем та його споживачами все більше зростає. Закон України «Про бібліотеки та бібліотечну справу» в ст. 5 зазначає, що *«бібліотечна система функціонує на основі... організації науково-дослідної, науково-бібліографічної та науково-методичної роботи»*. Як зазначав Соколов В. Ю., в межах цих напрямів розвиваються також науково-просвітницька та науково-видавнича діяльність [Бібліотечний меркурій. – 2022. – Вип. 1 (27). – С. 9]. Тож наукова діяльність бібліотек ЗВО є різноплановою та багатоаспектною.

Бібліотеки позиціонуються обов'язковим підрозділом закладів вищої освіти, що займаються науковими дослідженнями. Тому їх завдання полягає в організації наукової діяльності, яка орієнтована на підтримку науково-дослідної роботи університету та бібліотеки. Динамічний розвиток наукової роботи бібліотек доводить, що вони є науковими установами і по праву вважаються науково-інформаційними центрами університетів.

В останні роки першочерговими стали питання інформаційного забезпечення науковців університету.

Визначальними є питання вивчення потреб користувачів, формування електронних ресурсів, забезпечення відкритого доступу до інформації, підтримка відкритої науки, сприяння інтеграції науковців у світову наукову спільноту тощо. Ефективна комунікація бібліотек із науковими відділами ЗВО та користувачами базується на розширенні сервісів та послуг в напрямі ефективного забезпечення наукової діяльності закладу.

Вагомим внеском бібліотек у науковий та інформаційний простір є проведення власних досліджень. Вони охоплюють різні сфери суспільного буття. Невід'ємною складовою роботи є збереження історичної спадщини навчального закладу, відповідної сфери його діяльності та власне бібліотеки. Пошук і наукове опрацювання віднайдених документів досягається завдяки бібліографічним дослідженням. Зібрані матеріали відображаються у різних форматах: монографіях, нарисах, публікаціях в періодичних виданнях, бібліографічних покажчиках, календарях знаменних дат, електронних презентаціях, відеоматеріалах тощо. Напрацьована видавнича продукція бібліотек становить наукове надбання закладів вищої освіти.

Ефективність і якість роботи бібліотеки залежить від кваліфікації і професіоналізму її працівників. Спеціалісти вважають, що професійні знання застарівають кожні 5 років, а тому діяльність бібліотекарів вимагає регулярного їх оновлення. Цілеспрямоване покращення фахового рівня забезпечує науково-методична робота. Кожна бібліотека має власну методика, способи та методи фахового зростання бібліотекарів. Це питання організації та методичного супроводу системи підвищення кваліфікації, надання консультаційної допомоги з питань бібліотечно-інформаційної діяльності, формування та удосконалення нормативної документації та ін. Процес вдосконалення фахових компетентностей, здобуття нових навиків та вмінь залежить від ефективної організації комплексу заходів: участь у науково-практичних конференціях на державному рівні; підготовка власних наукових та навчальних заходів; співпраця в атестації кадрів; проведення соціологічних досліджень; видання інформаційних вісників,

дайджестів, різних інструктивно-методичних матеріалів та інших документів з науково-обґрунтованими рекомендаціями тощо. Зокрема, цілеспрямована методична діяльність і забезпечення заходів з підвищення особистісного та професійного розвитку й фахової майстерності ефективно здійснюється в рамках діяльності Вінницького обласного методичного об'єднання бібліотек ЗВО.

В загальному підсумку, наукова робота бібліотек ЗВО направлена, переважно, на поліпшення якості інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів, вдосконалення бібліотечно-бібліографічних процесів, якісне бібліографування наукових доробків, підвищення продуктивності роботи бібліотечних фахівців. Проте бібліотеки не зупиняються на досягнутому. Вони в постійних пошуках нових форм і методів роботи для задоволення зростаючих читацьких інтересів.

Наукова робота бібліотек – це цікавий, пізнавальний, захоплюючий бібліотечний процес. Він дає можливість творчого і професійного розвитку бібліотечного колективу, результати якого створюють позитивний імідж бібліотеки в університеті та серед бібліотечної спільноти. Тож тема цієї науково-практичної конференції «Наукові аспекти в роботі бібліотек ЗВО» обрана не випадково і достеменно відповідає сучасним запитам користувачів та є важливою складовою компетентностей бібліотекарів. Всі бібліотеки ЗВО активно працюють в цьому напрямі.

Сподіваємося, що представлений досвід на цій конференції буде актуальним та доцільним. І якщо в кожного з нас виникнуть думки типу: «Що нового я планую впровадити в свою роботу», «В чому я вбачаю перспективи своєї роботи», то можна сміливо запевнити: наша праця є корисною і потрібною.

Всім учасникам плідної роботи та цікавого діалогу, особистого щастя та спокою в душі.

Перемоги і Миру нашій країні!

Валентина БІЛОУС
директорка бібліотеки
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського

ВПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ І ПРАКТИК ВІДКРИТОЇ НАУКИ І ВІДКРИТОЇ ОСВІТИ – ВЕКТОР ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ БІБЛІОТЕК

Анотація. У статті висвітлено основні напрями наукової діяльності бібліотеки закладу вищої освіти. Підкреслено важливість та значення відкритої науки. Виокремлено діяльність із підтримки відкритих освітніх ресурсів як елементу відкритої науки та відкритої освіти. Акцентовано увагу на досвід роботи бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, аджею якої є формування відкритих освітніх ресурсів та забезпечення до них доступу.

Ключові слова: наукова діяльність бібліотеки; відкрита наука; відкриті освітні ресурси; інституційний репозитарій; бібліотеки закладів вищої освіти; бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Valentyna BILOUS
Vinnitsia State M. Kotsiubynskyi Pedagogical University

Implementation of ideas and practices of open science and open education - vector of activities of university libraries

Abstract. The article highlights the main areas of scientific activity of the library of the institution of higher education. The importance and value of open science is emphasized. The activity of supporting open educational resources as an element of open

science and open education is singled out. Attention is focused on the experience of the library of the Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynskyi, the agenda of which is the formation of open educational resources and ensuring access to them.

Keywords: *scientific activity of the library; open science; open educational resources; institutional repository; libraries of higher education institutions; library of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University.*

Глобалізація та інформатизація суспільства, тенденція інтеграції до європейського освітнього простору, ризики останніх років створюють виклики системам науки й освіти, вносять радикальні зміни в наукову діяльність закладів вищої освіти, в традиційну роботу бібліотек. Новітні інформаційно-комунікаційні технології генерування, поширення та передачі знань, дистанційні форми навчання, застосування відповідних умінь і навичок, ставлять високі вимоги перед сучасною бібліотекою, вимагають впровадження якісних змін у всі сфери її діяльності.

Відповідно до «Стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року» бібліотеки України є базовим елементом культурної, наукової, освітньої, інформаційної інфраструктури країни. Серед завдань бібліотеки – формування, зберігання та використання інформаційних ресурсів, створення системи відкритого доступу до інформації, якісне та оперативне бібліографічно-бібліотечне обслуговування студентів та викладачів університету. Прискорення темпів науково-технічного прогресу, ризики останніх років посилюють важливість відкритої освіти та впровадження в навчальний процес відкритих освітніх ресурсів, які є потужним допоміжним інструментом та ключовим елементом відкритої науки та відкритої освіти.

Виходячи з завдань бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського формулює довгострокові цілі і короткострокові завдання на виконання традиційними та інноваційними бібліотечними

формами основної місії університету, що сконцентровано у формулі: навчати – досліджувати – виховувати – популяризувати. У цій формулі закладено наукову складову діяльності бібліотеки.

У складних реаліях останніх років (в умовах дії обмежувальних заходів, введених з метою недопущення поширення коронавірусної інфекції, повномасштабної війни з російським агресором), бібліотека визначила своїм пріоритетом діяльності подальше формування якісного контенту, обслуговування користувачів у різних форматах, максимально забезпечуючи інформацією наукові, навчальні та соціокультурні запити університету, надання вільного доступу до інформації усім категоріям споживачів.

Війна перекреслила плани бібліотеки, поставила нові завдання та виклики, внесла суттєві зміни у її роботу. На часі акценти бібліотеки спрямовуються на формування електронних ресурсів, популяризацію ідей відкритого доступу, побудову загальнодоступних архівів наукової інформації, підвищення вебметричного рейтингу університету [2].

Бібліотека є інформаційною основою, яка містить у собі впорядкований фонд електронних документів, сформованих у відповідних параметрах і програмно-технологічне забезпечення, що дозволяє створювати, опрацьовувати, використовувати та зберігати цей фонд [6]. Бібліотечні фахівці засвоїли складний інтегрований технологічний цикл, що включає послідовність наукомістких процесів комп'ютерного оброблення документних масивів: бібліографування, реферування, аналітико-синтетичне опрацювання документів, проведення статистичних досліджень, в т. ч. наукометричних.

Університетська бібліотека, як інформаційний центр, взяла на себе відповідальність за поширення результатів наукових досліджень та навчально-методичних матеріалів у світовому інфопросторі, створила значний масив інтернет-ресурсів різноманітної спрямованості, об'єднаних єдиним вікном доступу до них через веб-сайт бібліотеки, що є складовою сайту університету. Веб-сайт об'єднує електронні ресурси документного спрямування (у формі електронних

каталогів, баз даних, електронних бібліотек, інституційних репозитаріїв, тематичних цифрових активів, електронних журналів).

На сайті сформовано списки галузевої бібліографії за основними розділами знань наукової, навчально-методичної літератури та статей з періодики. Розроблено комплексну методику пошуку та відбору видань у базах даних електронного каталогу та мережі інтернет за темами науково-дослідної діяльності.

Сьогодні поставило перед бібліотеками закладу вищої освіти завдання переходу від інформаційного суспільства до відкритої бібліотеки та суспільства знань. Вивчення проблем і переваг відкритого доступу до наукового та освітнього надбання є актуальною темою, особливо сьогодні, коли перед Україною постає безліч викликів, які необхідно подолати. Зокрема, потрібно створити умови для здобуття освіти в умовах війни та вимушеної міграції – з одного боку, та забезпечити євроінтеграційні процеси, врахувати тенденції глобалізації – з іншого. Усе це зумовлює гостру необхідність пошуку нових підходів до розвитку освіти і науки, що мають відповідати вимогам сучасності, задовольняти наукові та освітні потреби українців. Особливого значення набуває впровадження нових форматів представлення даних, збільшення е-ресурсів, як важливого джерела задоволення інформаційних потреб різних категорій користувачів, створення бібліотечних сервісів для віддалених користувачів, створення та використання відкритих освітніх ресурсів [5].

З огляду на те, що академічні бібліотеки України майже два десятиліття активно втілювали ідеї відкритості в життя, сьогодні знаковим напрямом роботи бібліотек є різновекторна діяльність із підтримки відкритих освітніх ресурсів (Open Educational Resources, OER) як елементу відкритої науки та відкритої освіти. У цьому контексті зазначено «важливість формування екосистеми відкритих освітніх ресурсів у закладах вищої освіти для подолання кризи нестачі сучасного доступного освітнього контенту українською мовою та формування пулу безоплатних, доступних, інклюзивних

відкритих підручників для вищої освіти в період воєнного стану» [4].

Бібліотеки активно підтримують філософію та практики відкритості наукових досліджень, формуючи цифрові наукові та навчальні колекції, надаючи доступи до міжнародних баз даних, працюючи як цифрові видавці наукових журналів відкритого доступу, постійно розширюючи асортимент бібліотечних послуг для викладачів та здобувачів вищої освіти.

Одним із ключових елементів дослідницької е-інфраструктури, що забезпечує відкритий доступ до навчальних матеріалів, результатів наукових досліджень, є інституційні репозитарії, що пропонують самоархівування навчальних та наукових документів. Це один із способів забезпечення «зеленого» шляху до відкритого доступу, що успішно виконують фахівці академічних бібліотек закладів вищої освіти [3].

Сьогодні бібліотеки закладів вищої освіти України підтримують політику відкритої науки, виступають посередниками у взаємодії з видавцями та авторами відкритих ресурсів, активно долучаються до популяризації відкритих освітніх ресурсів, створюють контент, де міститься інформація та корисні посилання про відкриті освітні ресурси (міжнародні відкриті освітні ресурси, відкриті освітні ресурси українською мовою, відкриті підручники та книги, журнали, освітні навчальні онлайн курси), проводять інформаційну роботу серед користувачів щодо можливостей та переваг використання відкритих ресурсів, сприяють унормуванню видань, створених викладачами відкритих підручників/посібників на основі ліцензій Creative Commons, стимулюють дослідження та інновації у галузі їх використання.

Дослідивши зарубіжний та вітчизняний досвід щодо відкритої освіти, беручи за основу досвід Наукової бібліотеки Українського державного університету науки і технологій бібліотека Вінницького педуніверситету, використовуючи тактику маленьких кроків – Step by step, планує разом з науковцями університету долучитися до впровадження нового

вектору руху в напрямі цифрового видавництва оригінальних відкритих підручників.

2012 р. бібліотека університету приєдналася до Всеукраїнського проєкту «Відкритого доступу», що об'єднав провідні бібліотеки ЗВО України. Координатором проєкту є бібліотека Київського національного університету «Києво-Могилянська академія». З 2013 р. функціонує Інституційний репозитарій (<https://dspace.vspu.edu.ua/>), який зареєстровано у міжнародних реєстрах OpenDOAR та ROARMAP. У репозитарії накопичуються документи наукового, навчального та методичного призначення, активно формуються кафедральні репозитарії академічних текстів студентів, електронні версії яких зберігаються в Інституційному репозитарії бібліотеки [1].

ВДПУ імені Михайла Коцюбинського запроваджує у дистанційне та змішане навчання нову модель інформаційних ресурсів – OER із подальшою інтеграцією в навчальні курси дисциплін. Саме тому науковий вектор у діяльності бібліотеки Вінницького педуніверситету спрямований на вироблення та впорядкування нових знань, продуктів та послуг. Використовуючи різноманітні форми і методи роботи, бібліотека впроваджує новітні освітні стандарти, серед яких – ресурси відкритого доступу.

У планах бібліотеки – сприяти підвищенню рівня обізнаності викладачів і бібліотекарів про важливість OE й OER та їхні переваги організовуючи заходи з інформаційної культури, проводячи вебінари, відкриті відеолекції, наради із завідувачами кафедр і викладачами, публікуючи статті у наукових журналах, виступаючи з доповідями на конференціях, а також через створену на сайті бібліотеки сторінку «Відкриті освітні ресурси».

На сайті бібліотеки створено контент «Відкриті освітні ресурси ВДПУ імені Михайла Коцюбинського», який містить посилання на Institutional Repository of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (IrVspu), підручники та навчальні посібники, окремо виділено колекцію «Відкриті освітні ресурси кафедр університету».

Спільні зусилля науковців та спеціалістів бібліотеки сприяють розширенню представництва університету в українській та світовій науковій спільноті, впливають на покращення наукометричних показників університету, забезпечують якісну та ефективну підготовку майбутнього вчителя.

Покроковий гайд зі складання та реалізації окресленого плану дій передбачає визначення мети та розв'язання основних завдань: вивчення та систематизація ключових ознак феномену відкритої освіти та відкритих освітніх ресурсів; визначення основних ризиків впровадження відкритих освітніх ресурсів та можливостей їх подолання; призначення відповідальних та виконавців плану.

Пріоритетні напрями розвитку бібліотеки спрямовані на:

- дотримання європейських цінностей, спричинених глобалізацією та інтеграцією в Європейське і світове товариство;

- підвищення якості діяльності бібліотеки вищого навчального закладу у зв'язку з реформуванням освіти;

- забезпечення вільного та необмеженого доступу до інформації усіх категорій споживачів, їхня інтегрованість у веб-простір.

На часі важливим є створення відкритих освітніх ресурсів: електронних підручників та посібників (текстових безоплатних, відкритих, доступних), що сприятиме поліпшенню умов та якості навчання здобувачів вищої освіти, підвищить імідж університету, викладачів, студентів та працівників бібліотеки. Співпраця бібліотеки з факультетами, кафедрами, партнерські відносини з викладачами сприяє залученню бібліотеки до процесів цифрового видавництва оригінальних відкритих електронних підручників і навчальних посібників.

Бібліотечний працівник є посередником між вченим як споживачем й інформацією, а бібліотека – комунікаційним каналом, який забезпечує рух документної інформації у часі та просторі. Виступаючи комунікаційним посередником між

читачами та знаннями, бібліотека гарантує оперативність, повноту, цінність, пертинентність наданої інформації.

Сьогодні необхідно акцентувати увагу й на напрямах наукової комунікації в електронному середовищі, що базується на феномені «відкритого контенту». Робота бібліотеки щодо інформаційного забезпечення наукових досліджень університету направлена на формування відкритого інформаційного простору, можливість доступу до інформації на різних типах носіїв та їх комплексне поєднання, сприяє створенню гнучкої інфраструктури інформаційного забезпечення професорсько-викладацького складу, аспірантів, магістрантів та студентів університету, успішному задоволенню їх інформаційних потреб та запитів, розширенню спектру послуг та сервісів бібліотеки.

Наразі змінюється позиція бібліотеки у взаємовідносинах з користувачами, переглядаються вимоги до бібліотечного сервісу молодих науковців, індивідуальних і групових форм інформаційного забезпечення. Бібліотека займає усе більш активну позицію в інформуванні користувачів і пропонує їм ряд нових послуг з забезпечення наукової діяльності університету.

За рахунок стрімкого розвитку інформаційних технологій набувало важливого значення підвищення інформаційної культури користувачів, особливо молодих науковців університету. З метою формування інформаційної культури молодих науковців провідні фахівці бібліотеки проводять заняття з магістрантами, знайомлять їх з основами інформаційних та бібліотечно-бібліографічних знань, правилами користування довідково-бібліографічним апаратом, основними вимогами до оформлення результатів наукових пошуків та бібліографічного списку літератури тощо.

Бібліотека бере участь у заходах в рамках Міжнародного тижня відкритого доступу, у традиційних загально університетських днях академічної доброчесності, долучається до заходів, які проходять у навчальних закладах області. Зокрема, бібліотека провела онлайн-практикум «Електронні наукові та освітні ресурси, сервіси: доступ та відповідальне

використання», науково-методичний семінар «Академічна доброчесність – запорука успіху науковця».

Працівники бібліотеки досліджують та вивчають наукові теми, пов'язані з науковим опрацюванням документів, аналізують міжнародні тенденції, що стосуються бібліотечної діяльності, публікуються у фахових виданнях

Університетська бібліотека спроможна не тільки виконувати інформаційно-бібліотечне забезпечення навчального та наукового процесів, а й здійснюють науково-дослідницьку роботу широкого спектру, що є складовою багатогранної діяльності бібліотеки, вивчають та впроваджують нові напрями та форми діяльності, здійснюють наукові дослідження та творчі пошуки.

Наукова діяльність бібліотек розглядається у дослідницькому, методичному, організаційному, освітньому, просвітницькому та видавничому аспектах. Діяльність бібліотеки позначався постійним пошуком та засвоєнням нових напрямів діяльності, вибором нових форм і методів.

Представники бібліотеки є членами університетської секції УБА, беруть участь у семінарах бібліотек ЗВО м. Вінниці, у регіональних, всеукраїнських, міжнародних науково-практичних конференціях та семінарах, форумах, інтернет-конференціях та вебінарах, нарадах директорів бібліотек ЗВО, де піднімаються питання діяльності бібліотек у світлі модернізації вищої освіти, інформатизації суспільства та драматичних сценаріях часу.

Таким чином, у різних сценаріях невизначеності, у викликах сьогодення, спричинених війною, бібліотека ВДПУ ім. М. Коцюбинського залишається надійним інформаційним центром університету. Серед стратегічних напрямів діяльності бібліотеки – формування ресурсів відкритого простору, подальше наповнення та вивчення ефективності використання відкритих наукових та освітніх ресурсів для підтримки освітньої та наукової діяльності; використання концепції відкритої науки та освіти, їх застосування в педагогічних системах вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Білоус В. С., Лазаренко Н. І., Коломієць А. М. Інтеграція університетської науки у світовий інформаційний простір. *Вісник Книжкової палати*. 2017. № 3. С.19–23.
2. Білоус В. С., Лапшина І. М. Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського в умовах війни. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2024. № 1(35). С. 5–8.
3. Калюжна Н. Упровадження принципів відкритого доступу в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. 2023. № 1. С. 149–159. DOI: 10.31866/2617-796X.6.1.2023.283984
4. Колесникова Т. Відкриті освітні ресурси та відкриті підручники в контексті укріплення потенціалу лідерства бібліотек ЗВО в доступності знань. *Вісник Книжкової палати*. 2023. № 7. С. 3–15. DOI: 10.36273/2076-9555.2023.7(324)
5. Коржилова О. Ю. Відкрита освіта як глобальна освітня система: стан та розвиток. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 3 (37). С. 48–54.
6. Lazarenko N., Kolomiets A., Bilous V. et al. Institutional Repositories as a Global Dissemination Tool of Educational and Scientific Information. *Encounters in Theory and History of Education*. 2022. Vol. 23. P. 241–258. DOI: 10.24908/encounters.v23i0.15230

Тетяна ПРИТУЛЯК

*директорка науково-технічної бібліотеки
Вінницький національний технічний університет*

БІБЛІОТЕКА І УНІВЕРСИТЕТ: СИНЕРГІЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ НАУКИ І ОСВІТИ

Анотація: *В статті розглядається питання співпраці університетської бібліотеки та науковців, як стратегічної взаємодії, що дозволяє ефективніше розвивати нові ідеї, теорії та інновації. Висвітлена роль науково-технічної бібліотеки Вінницького національного технічного університету в інформаційному забезпеченні наукових досліджень та популяризації наукових здобутків університету. Також окреслено основні напрями наукової діяльності працівників бібліотеки.*

Ключові слова: *університетська бібліотека, заклад вищої освіти, бази даних, відкрита наука, наукометрія, інформаційні ресурси, інституційний репозитарій, дослідження.*

Tetiana PRYTULIAK

Vinnitsia National Technical University

Library and University: Synergy for the Development of Science and Education

Abstract: *The article addresses the issue of cooperation between the university library and researchers as a strategic interaction that allows for the more effective development of new ideas, theories, and innovations. It highlights the role of the Scientific and Technical Library of Vinnitsia National Technical University in providing informational support for scientific research and promoting the university's scientific achievements. The key*

areas of scientific activity undertaken by the library staff are also outlined.

Keywords: *university library, higher education institution, databases, open science, scientometrics, information resources, institutional repository, research.*

Університетські бібліотеки є важливими центрами, що забезпечують не лише збереження знань, але й активну підтримку навчального та наукового процесів. В умовах сучасних викликів та стрімкого розвитку технологій вони стають інтеграторами науково-освітньої діяльності та ключовими партнерами для дослідників, викладачів і студентів, сприяючи академічному розвитку університетів.

Вінницький національний технічний університет (ВНТУ) є сучасним європейським університетом з потужним науковим потенціалом, який дає якісну освіту. І від університетської бібліотеки, від її спроможності на належному інформаційному рівні забезпечити освітній і науково-дослідний процес, в чималій мірі залежать і якість підготовки кадрів, і ефективність дослідницької роботи закладу вищої освіти.

Бібліотека ВНТУ, будучи активним учасником наукового процесу, забезпечує доступ до інформації, сприяє поширенню наукових досліджень, розвиває інформаційну грамотність. Співпраця бібліотеки і науковців — це стратегічна взаємодія, яка дозволяє ефективніше розвивати нові ідеї, теорії та інновації.

Інтегрованою складовою університетської бібліотеки, яка включає широкий спектр цифрових ресурсів, інструментів для досліджень, навчання та підтримки користувачів є Електронна бібліотека (ЕБ). Вона складається з різних елементів, що сприяють ефективному використанню інформації для навчання та досліджень студентів, викладачів, науковців.

Електронний каталог (ЕК) — базовий ресурс власної генерації, наповнення якого новими надходженнями до фонду бібліотеки та аналітичний розпис статей з фахових журналів відбувається у режимі реального часу. Станом на жовтень 2024 року він має понад 225 тис. бібліографічних записів.

В сучасних реаліях, в умовах дистанційного чи навчання онлайн, для підтримки наукової діяльності в університеті важливим засобом комунікації з дослідниками є віртуальна копія бібліотеки – бібліотечний вебсайт, який являється ключовою зв'язуючою ланкою з інформаційно-освітнім та науковим простором університету, єдиною точкою доступу до електронних ресурсів та послуг науково-технічної бібліотеки. На сайті для кращої комунікації створено банер «НТБ в режимі 24x7: можливості віддаленого доступу до ресурсів і сервісів».

Стратегічне завдання університетська бібліотека вбачає в акумулюванні інформаційних ресурсів, наданні до них оперативного доступу та послуг, які забезпечать високу якість навчання та наукових досліджень.

Ключовим елементом забезпечення якісної підтримки освітнього процесу та науково-дослідної діяльності є формування наукових фондів. Воно передбачає стратегічне планування, актуалізацію та управління інформаційними ресурсами з урахуванням потреб академічної спільноти, а також швидкого розвитку науково-технічної інформації.

Фонд наукових видань університетської бібліотеки нараховує майже 150 тис. пр., що складає понад 23% всього документного фонду. Бібліотека забезпечує доступ до наукових журналів, монографій, дисертацій та інших ресурсів, що є критично важливими для проведення досліджень. Наукові фонди університетської бібліотеки безпосередньо впливають на якість дослідницької діяльності, оскільки надають доступ до релевантної інформації, сучасних досліджень та світових трендів. Ефективне формування та управління фондами сприяє підвищенню публікаційної активності, цитованості та конкурентоспроможності університету на міжнародному рівні.

Традиційні книги, монографії, періодичні видання все ще займають важливе місце у фондах бібліотеки, особливо в гуманітарних та соціальних науках. Та наразі науково-технічна бібліотека ВНТУ активно розширює інформаційні ресурси за рахунок електронних книг та журналів, баз даних наукових статей та інших цифрових матеріалів. Це дозволяє забезпечити миттєвий доступ до матеріалів з будь-якого місця та заощадити

простір. Зокрема, ВНТУ, як член Міжнародної асоціації університетів, отримав безкоштовну підписку до е-журналу Higher Education Policy (Політика вищої освіти) видавництва Springer Nature, також передплачено фахові електронні видання «Метрологія для підприємства», «Промислова електроенергетика та електротехніка», «Охорона праці і пожежна безпека» та ін.

Бібліотека підтримує також платформи з відкритим доступом, де наукові праці доступні для дослідників університету безкоштовно. Виступаючи важливим партнером для науковців у процесі досліджень бібліотека забезпечує доступ до наукових баз даних, що є вагомим елементом підтримки науково-дослідницької діяльності в університеті. Адже наукові бази даних надають доступ до великої кількості рецензованих статей, книг, дисертацій, звітів, патентів та інших джерел, що необхідні для проведення якісних досліджень.

Завдяки доступу до міжнародних наукових баз даних, таких як Scopus, Web of Science, Springer Nature, Research4Life, Bentham Science, ScienceDirect та ін. дослідники ВНТУ мають можливість отримувати найактуальніші публікації та результати досліджень. Зазвичай доступ до баз даних надається через внутрішню мережу університету і віддалено, що дозволяє дослідникам користуватися ресурсами з будь-якого місця, що дуже важливо в умовах гібридного навчання (очного та онлайн).

Бібліотека інформує та запрошує наукову університетську спільноту до участі у вебінарах від компаній Clarivate, Elsevier, Research4Life тощо, а також організовує їх групові проведення в стінах бібліотеки. Бібліотечні працівники є їх активними учасниками, про що свідчать отримані сертифікати. Науковці університету також мають можливість брати участь у семінарах від Національного консорціуму в Україні ORCID (ВНТУ є його членом), з метою ефективного управління своїми дослідницькими профілями, підвищення впізнаваності у наукових колах.

Для поглиблення взаємодії бібліотеки з науковим процесом університету було оптимізовано структуру

бібліотеки – проведено з'єднання двох відділів – інформаційно-бібліографічного та відділу обслуговування науковою літературою і створено відділ наукової інформації та бібліографії. Згодом, на базі цього відділу організовано сектор з підтримки наукових досліджень в університеті, до складу якого увійшли кваліфіковані бібліотечні фахівці. Саме на них покладені обов'язки інформаційної підтримки освітньої та науково-дослідної діяльності університету, як-от: поширення результатів наукових досліджень вчених закладу і забезпечення до них стійкого доступу, створення інтегрованих інформаційних середовищ у відповідності з профілем діяльності університетської науки, популяризації досягнень науки у суспільстві тощо.

На науково-інформаційних заходах, які організовує бібліотека, а також при особистому зверненні, через віртуальну довідкову службу (ВДС) чи інші системи комунікації дослідники університету отримують консультації з різноманітних питань, які стосуються наукової чи педагогічної діяльності. За найбільш актуальними запитами бібліотекарі створили презентації, які розміщено на бібліотечному сайті та в Інституційному репозитарії. На ці матеріали також є гіперпосилання на сторінці бібліотеки в університетській електронній системі JetIQ. Ось їх теми:

- створення профілю користувача в БД Web of Science, Scopus, профілю вченого у Google Scholar, об'єднання профілів авторів, редагування відомостей про автора. Створення профілю дослідника у системах ідентифікації науковців ResearchGate, ORCID;

- відкрита наука та її концепції, відкритий доступ до наукових досліджень;

- сучасні інструменти ідентифікації дослідників у цифровому науковому середовищі;

- наукометричні інструменти у науково-дослідницькій діяльності;

- референс-менеджери для ефективного формування та опрацювання джерельної бази дослідження;

- авторське право;

- соціальні мережі для науковців;
- академічна доброчесність, академічне письмо та ін.

Велике значення Бібліотека надає підтримці науковців у галузі наукометричних досліджень, які дозволяють оцінити продуктивність дослідника, журналу та університету в цілому.

На бібліотечному сайті у розділі «Відкрита наука. Наукометрія» розміщена інформація, яка стане в нагоді в дослідницькій діяльності. Рубрика цього розділу «Бібліометричні профілі вчених ВНТУ» містить зведену інформацію про афільовані профілі та унікальні ідентифікатори університетських науковців у міжнародних базах даних та системах ідентифікації, а також посилання на їхні роботи в університетському репозитарії.

Бібліотекарі допомагають корегувати наукові портфоліо у профілях науковців університету, надають консультативні та практичні послуги з питань створення профілів учених у Scopus та ін базах даних. Робота з даними ведеться постійно при аналізі публікаційної активності штатних працівників університету. На жовтень 2024 року таблиця містить інформацію про наукометричні показники 454 викладачів ВНТУ.

Для зручності пошуку інформації в наукометричних базах даних на бібліотечному сайті у рубриці «Наукометрія/ ВНТУ в наукометричних базах даних» зібрані гіперпосилання на профілі ВНТУ в Google Scholar, Scopus та WoS. Є можливість переглянути профілі університету та скористатися інструментом для аналізу отриманих даних. Бібліотекарі ведуть систематичну роботу по редагуванню профілів університету у наукометричних базах даних (додаються ретropублікації науковців, виправляються афіляційні дані університету, видаляються зайві публікації, надається допомога у створенні та редагуванні особистих профілів викладачів тощо).

В рубриці «Наукометрія» також показано, як представлені науковці ЗВО на сайті національного бібліометричного сервісу «Бібліометрика української науки». На цей ресурс працівниками бібліотеки за минулий рік було додано 177 та оновлено 260 профілів науковців ВНТУ.

Бібліотека забезпечує аналіз наукової продуктивності університету, який дозволяє оцінити ефективність наукової роботи ЗВО, виявити ключових науковців, відстежити динаміку публікаційної активності та забезпечити підтримку у плануванні подальших наукових стратегій, що є важливою складовою в управлінні науковою діяльністю навчального закладу. Крім забезпечення регулярного моніторингу наукової продуктивності дослідників, працівники бібліотеки беруть участь у розробці відповідної нормативної документації, займаються підготовкою звітів для керівництва університету, Міністерства освіти і науки.

Розділ бібліотечного сайту «Відкрита наука. Наукометрія» містить інформацію про відкриту науку та принципи управління науковими даними (принципи FAIR), а також допоміжну інформацію та авторитетні сайти, які стануть у нагоді при пошуку наукової інформації за темою дослідження. Тут також представлена змістовна презентація «Відкрита наука та її концепції», створена бібліотекою.

Бібліотека регулярно оновлює та доповнює розділ сайту «На допомогу досліднику», інформація якого буде корисна на всьому шляху дослідження :від ідеї до публікації його результатів.

Своє завдання бібліотека ВНТУ вбачає не лише в наданні доступу до інформації, але й навчанні користувачів ефективно її знаходити, оцінювати, використовувати та створювати нову інформацію, сприяючи академічному успіху і науковій продуктивності. Навчання інформаційній грамотності зі здобувачами освіти та науковцями в НТБ ВНТУ проходять диференційовано. На обов'язкових лекційно-практичних зустрічах студенти молодших курсів знайомляться з інформаційними ресурсами та послугами бібліотеки, оволодівають навичками пошуку інформації в традиційних та електронних пошукових системах, основам академічної доброчесності. В рамках вивчення дисципліни «Основи науково-дослідної роботи» бібліотекарі навчають пошуку релевантної інформації в наукових базах даних і каталогах, оцінювати достовірність джерел і критично аналізувати

знайдену інформацію, організувати наукову інформацію для ефективного її використання у дослідженнях тощо.

Зі здобувачами освіти ступеня доктора філософії бібліотека двічі на рік організує інформаційно-наукові заходи «Молодий дослідник ВНТУ: День інформації» (наразі, як правило, онлайн) на тему: «Бібліотека на допомогу інформаційній підтримці наукових досліджень». На зустрічах піднімаються питання наукометрії, правильного оформлення бібліографічних записів, а також оптимального використання наукометричних інструментів для аналізу наукових результатів, робота з цитатами і бібліографічними менеджерами тощо. В програму заходу обов'язково входять питання академічної доброчесності у вищій школі. Як правило, на такі зустрічі запрошуються проректор з наукової роботи та керівник сектору розвитку персоналу та практик академічної доброчесності Центру з якості освіти (ЦЯО) ВНТУ

Невід'ємною складовою частиною роботи науково-технічної бібліотеки є інформування керівництва університету в системі диференційованого обслуговування керівників (ДОК) з питань у галузі педагогіки й методики вищої школи та наукових співробітників і аспірантів за темами наукових досліджень у системі вибіркового розповсюдження інформації (ВРІ). У 2024 році за системою ДОК бібліотека обслуговує 15 абонентів та 102 абоненти за системою ВРІ.

Бібліотека також укладає рекомендаційний покажчик «Освіта та наука у вищій школі», який виходить у електронному вигляді. Бібліографічне видання представлено на сайті бібліотеки у розділі «Ресурси – Видання бібліотеки».

Вінницький національний технічний університет підтримує політику відкритого доступу (ВД), який означає безкоштовне та вільне отримання наукових публікацій, що робить їх доступними для широкої аудиторії, включаючи дослідників, студентів і практиків. Щороку університетська наукова спільнота, з ініціативи науково-технічної бібліотеки, приєднується до участі у Міжнародному Тижні Відкритого Доступу, який увесь світ відзначає в останній тиждень жовтня.

До події організовується ряд різнопланових тематичних заходів.

Політика ВД підтримується через університетський репозитарій (IP ВНТУ), який забезпечує доступ до наукових робіт дослідників університету. Реалізація репозитарію є фактором престижу і рейтингу ВНТУ, дозволяючи науковцям університету підвищити рівень цитованості своїх публікацій та забезпечити доступ до їхньої роботи на глобальному рівні. Станом на жовтень 2024 р. в фондах IP ВНТУ нараховується майже 39 тис. документів. Бібліотекарі консультують науковців з питань самоархівування та швидкої публікація праць в Інституційний репозитарій за допомогою університетської системи підтримки навчального процесу JetIQ.

За даними TRANSPARENT RANKING: Institutional Repositories by Google Scholar (серпень 2024 р.) репозитарій університету посів 215 місце серед 4483 університетських архівів світу, увійшов у ТОП-15 українських інституційних репозитаріїв, посівши 11 місце.

Важливим інструментом для підтримки наукового іміджу ЗВО та наукової комунікації є створення біобібліографічних показників, які не лише сприяють поширенню наукових знань, а й допомагають підвищити видимість і академічний статус університету.

Наукові біобібліографічні дослідження в бібліотеці ВНТУ ведуться в рамках проєкту «Науку творять обрані» і спрямовані на систематичне збирання, обробку та представлення даних про науковців, їхні праці та досягнення. Біобібліографічні показники виходять в серії «Вчені нашого університету» і видаються до ювілейних дат науковців ВНТУ. На сьогодні підготовлено понад 30 видань, які представлені в паперовому та електронному форматах.

З метою популяризації наукових надбань вчених ВНТУ бібліотека долучилась до участі в гуманітарному проєкті Національної академії наук по написанню статей до Енциклопедії Сучасної України (ЕСУ). «Доктори наук ВНТУ в Енциклопедії Сучасної України» – назва розділу, над яким працюють бібліотекарі університетської бібліотеки. Статті в

ЕСУ – демонстрація наукового потенціалу університету, збереження наукової спадщини та популяризація результатів наукових досліджень. За останній рік написано більше 10 статей.

Важливим кроком для підвищення репутації ЗВО, сприяння науковій комунікації в академічному середовищі є створення та редагування статей про науковців університету у Вікіпедії. «ВНТУ у Вікіпедії» – це ще один напрямок інформаційно-освітнього проекту «Науку творять обрані», який реалізує науково-технічна бібліотека з метою популяризації наукових надбань вчених нашого університету, висвітлення їхньої ролі в розвитку науки держави та світу.

Вже декілька років поспіль бібліотека спільно з Громадською організацією (ГО) Вікімедія Україна / Wikimedia Ukraine є співорганізатором щорічних Вікімарафонів, які приурочуються до дня народження української Вікіпедії і проходять на базі ВНТУ. До участі в цих заходах приєднуються колеги з інших університетів міста та всі бажаючі навчитися писати статті до Вікіпедії. Слід відмітити, що вікі-тренером є і працівник університетської бібліотеки, яка за свою роботу отримала Подяку від ГО «Вікімедія України». Наразі бібліотекарями НТБ було створено та відредаговано понад 40 статей про науковців, науково-технічну бібліотеку та університет загалом.

Одним із ключових аспектів, який сприяє розвитку якісної наукової та освітньої діяльності є дотримання засад академічної доброчесності. Університетська бібліотека в співпраці з фахівцями сектору розвитку персоналу та практик академічної доброчесності ЦЯО ВНТУ активно долучається до навчання учасників навчального процесу основам академічної доброчесності під час занять в бібліотеці чи онлайн. Велика увага приділяється академічному письму.

На бібліотечному сайті в рубриці «Академічна доброчесність» є доступ до онлайн-курсів, вебінарів, відео-матеріалів, презентацій, що пояснюють, як дотримуватись стандартів доброчесності, як правильно цитувати джерела та уникати академічного плагіату. Ось їх теми: «Академічна

доброчесність у вищій освіті: мотивація, законодавча база, проекти», «Академічне письмо: як писати доброчесно», «Академічна доброчесність. Освітня репутація здобувачів вищої освіти. Рекомендації дослідникам», «Закон України «Про авторське право і суміжні права» (діє з 1 січня 2023 року)».

Наукову діяльність працівників бібліотеки предметно ілюструє їх участь в організації та проведенні науково-практичних конференцій, круглих столів, виставок, інших заходів, присвячених актуальним проблемам науки та освіти.

Багато років поспіль бібліотека є співорганізатором щорічної Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Електронні інформаційні ресурси: створення, використання, доступ», за результатами якої видається збірник матеріалів. Тут публікуються статті актуальної тематики і працівників бібліотеки, серед них: «Інформаційний потенціал університетської бібліотеки в умовах дистанційного та змішаного навчання (з досвіду науково-технічної бібліотеки Вінницького національного технічного університету)» (Олени Цвілишеної), «Просвітницька робота університетської бібліотеки з формування академічної доброчесності в освітньому процесі ВНТУ» та «Роль соціальних сайтів в популяризації роботи науково-технічної бібліотеки ВНТУ» (Людмили Андронік), «Електронний архів ВНТУ як інформаційний навігатор у світі інтелектуальних ресурсів відкритого доступу» (Лілії Криштафович) та ін.

Спеціалісти бібліотеки взяли участь у науково-практичному круглому столі «Роль суспільних наук на сучасному етапі розвитку вищої освіти в Україні», під час якого гол. бібліограф Лілія Криштафович виступила з лекцією «Проблема «Наукометрія та українські гуманітарії»: шляхи вирішення», у Всеукраїнській науково-практичній конференції «Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації» з доповіддю гол. бібліотекаря Ольги Немчук «Веб-сайт бібліотеки Вінницького національного технічного університету – важливий інструмент в системі інформаційного обслуговування користувачів» тощо. Своїми напрацюваннями з різних напрямків діяльності бібліотекарі ВНТУ діляться на фахових

науково-практичних конференціях різного рівня. Серед останніх виступів слід відмітити: «Бібліотека і війна: тримаємо стрій (з досвіду науково-технічної бібліотеки Вінницького національного технічного університету)» (Тетяна Притуляк), «Сучасні напрямки формування інформаційних ресурсів науково-технічної бібліотеки Вінницького національного технічного університету» (Валентина Жеребкова) тощо.

НТБ, будучи активним партнером університету в підтримці та популяризації наукових досліджень й інновацій, до різних наукових подій готує відеофільми, як-от: та «Від ідеї - до реальної моделі» (до Дня винахідника і раціоналізатора), «Історія ВНТУ: від витоків до сьогодення» (До дня Університету), «ВНТУ – стратегія твого успіху» (до Дня науки в Україні), виставки, презентації на теми: «Жінки в науці: Лідери змін», «ВНТУ: кроки поступу і наукових здобутків», «Освіта і наука в ім'я миру і розвитку» тощо. В рамках співпраці університету з Подільським науковим ліцеєм для обдарованої молоді бібліотека в Тиждень науки, який щороку проходить в жовтні, організовує з ліцеїстами наукові години про визначних вчених світового рівня, як-от: «Жінка унікальної долі», присвячена науковиці Марії Склодовській-Кюрі, «Розстріляна молодість (Наш земляк-вінничанин Матвій Бронштейн: життя, смерть і квантова теорія гравітації)», «Цей дивовижний Ейнштейн» та ін.

Нині продуктивним інструментом у науковій комунікації є бібліотечне представництво в соціальних мережах, які стають все більш впливовим засобом для обміну знаннями, засобом налагодження контактів між дослідниками, а також популяризації науки. За допомогою них підтримується зв'язок із читацькою аудиторією, особливо з молодими науковцями, які активно спілкуються в соціальних мережах. Бібліотека має власні сторінки в популярних мережах, зокрема у Telegram, Facebook, Instagram, TikTok тощо, а також YouTube-канал.

Ключове значення для підтримки науково-дослідної та освітньої діяльності в університеті має професійність бібліотекарів – посередників між науковими дослідженнями та інформаційними ресурсами. Бібліотекарі НТБ ВНТУ постійно

навчаються, підвищуючи рівень своєї інформаційної та медіаграмотності, що не тільки підтримує їхню професійну кваліфікацію, але й сприяє ефективній науковій комунікації в університеті.

Важливим елементом забезпечення якості освіти та науки є участь бібліотеки ВНТУ в акредитації освітніх програм. Бібліотека надає акредитаційним комісіям необхідну документацію, що підтверджує наявність ресурсів, їх відповідність освітнім програмам і науковій діяльності.

Підсумовуюючи, можна впевнено стверджувати, що науково-технічна бібліотека ВНТУ є невід'ємною частиною науково-освітнього процесу університету й партнером у розвитку досліджень, технологій та освіти.

Список використаних джерел

1. Інформаційне забезпечення науки ВНЗ – стратегічна складова діяльності університетської бібліотеки [Електронний ресурс]: [презентація] / авт. Л. А. Криштафович; ВНТУ; НТБ. – Електрон. текст. дані (1 файл: 13,2 Мбайт). – Вінниця, 2018. – Режим доступу: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/19850> (дата звернення: 18.10.2024).
2. Книгозбірня університету – науковцям [Електронний ресурс] / Т. Є. Притуляк. – Режим доступу: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/197> (дата звернення: 18.10.2024).
3. Сучасні напрямки формування інформаційних ресурсів науково-технічної бібліотеки Вінницького національного технічного університету [Електронний ресурс] / В. В. Жеребкова // Сучасні аспекти оновлення університетських бібліотек: матеріали наук.-практ. конф., 29 жовт. 2021 р., Вінниця. – Вінниця, 2021. – Режим доступу: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/33741> (дата звернення: 18.10.2024).

Вікторія КОВАЛЕНКО

*завідувачка інформаційно-бібліографічного відділу
Наукова бібліотека імені Гордія Палія
Вінницький національний медичний
університет ім. М. І. Пирогова*

ІНФОРМАЦІЙНА ПІДТРИМКА НАУКОВО- ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ УНІВЕРСИТЕТУ

Анотація: *В статті представлено бібліотечні послуги для підтримки наукових досліджень науковців університету, можливості використання власних та віддалених інформаційних ресурсів, адміністрування профілів науковців та роботу з наукометричними базами й інформаційною системою по захисту дисертацій.*

Ключові слова: *бібліотека закладу вищої освіти, бази даних, відкрита наука, наукометрія, інформаційні ресурси, інституційний репозиторій, формування інформаційної грамотності.*

Viktoriia KOVALENKO

National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsya

Information Support for the University Scientific Research Work

Abstract: *The article presents library services to support the scientific research of the university scientists, the possibility of using own and remote information resources, administering scientists' profiles, and working with scientometric databases and an information system for dissertation defense.*

***Keywords:** higher education institution library, databases, open science, scientometrics, information resources, institutional repository, formation of information literacy.*

Сучасні академічні бібліотеки постійно зустрічаються з новими викликами, що спонукає впроваджувати нові послуги, шукати нові ресурси та можливості для задоволення інформаційних потреб користувачів. З огляду на це, від бібліотекарів вимагаються нові навички та вміння. Бібліотекар повинен не просто навчитись, а досягнути такого рівня заглиблення у матеріал, що й сам має стати «вчителем», консультантом, помічником.

Бібліотека є інформаційним ядром, центром, який повинен допомагати науковцям на кожному етапі наукового дослідження. З огляду на це, потрібно відзначити такі послуги:

1. Пошук та надання інформації.
2. Консультування щодо роботи з інформаційними ресурсами.
3. Забезпечення доступу до зовнішніх інформаційних ресурсів.
4. Перевірка робіт антиплагіатними сервісами.
5. Поширення результатів наукових досліджень шляхом розміщення їх у репозиторії.
6. Консультування щодо підтримки авторських профілів науковців.
7. Консультування щодо оформлення списку використаних джерел за різними бібліографічними стилями.
8. Підготовка методичних матеріалів на допомогу науковцям.
9. Проведення групового інформування для аспірантів та магістрів щодо доступних інформаційних ресурсів та послуг.

З кожним роком збільшується кількість доступних інформаційних ресурсів, тому для надання якісної, актуальної та релевантної інформації ми використовуємо як власні бібліотечні ресурси, так і зовнішні. Тобто, окрім власного електронного каталогу та репозиторію ми використовуємо: електронні каталоги та репозиторії інших бібліотек, НРАТ, БД «Наукова періодика України», PubMed, Scopus, Web of Science,

Google Scholar, БД «Винаходи та корисні моделі України», Реєстр наукових видань України та ін. Корисною є база Crossreff, яка окрім пошуку метаданих допомагає автоматично створювати бібліографічні посилання знайдених у базі статей за декількома міжнародними стилями: APA, Harvard, Vancouver, Chicago, MLA, IEEE.

Для отримання необхідної та цінної інформації гарними помічниками стають платні інформаційні ресурси, які надаються університету безкоштовно, в рамках підтримки нашої країни у час повномасштабної війни. Так ми отримували доступ до таких ресурсів:

- EBSCO (DynaMed, Nursing Reference Center Plus, Rehabilitation Reference Center);
- ресурсів видавництва British Medical Journal (BMJ Best Practice та BMJ Learning);
- ресурсів Elsevier (ClinicalKey, Complete Anatomy, Osmosis);
- журналів медичної тематики видавництва Elsevier;
- освітньої платформи для реабілітологів «Physiopedia+»;
- журналів видавництва McGraw-Hill;
- платформи Research4life;
- наукометричних баз даних Scopus та Web of science.

Для того, щоб розширити спектр інформаційних ресурсів, доступних нашим користувачам, бібліотекарі повинні виконати декілька завдань:

- оформлення та підписання договорів, за якими надається доступ до зовнішніх інформаційних ресурсів;
- надання інформації користувачам щодо доступних ресурсів шляхом розсилки такої інформації на кафедри університету, розміщення оголошень на сайті університету, сайті бібліотеки та на сторінках соціальних мереж;
- надання користувачам доступу до цих ресурсів (логіни, паролі, віддалений доступ та ін.);
- надання консультацій та навчання користувачів особливостям роботи в зовнішніх інформаційних ресурсах.

Ця діяльність вимагає від бібліотекарів нових компетенцій, постійного навчання, освоєння нового, адже бібліотекар має не лише надати доступ до ресурсів, а й самому освоїти особливості роботи, щоб надавати якісні консультації та допомогти користувачам працювати з ними. У цьому полягає функція формування інформаційної грамотності наших користувачів.

Бібліографи проводять як індивідуальні, так і групові консультації по роботі з електронними каталогами, електронними бібліотеками, науковими, освітніми та наукометричними базами.

Науковці також звертаються за допомогою у створенні, редагуванні та наповненні дослідницьких профілів у ORCID, Google scholar, Scopus та WoS. У 2024 р. за запитом команди Бібліометрики української науки ми підготували та подали реєстр посилань на профілі ORCID 329 наших науковців. Також ми продовжили цю роботу та сформували реєстр науковців ВНМУ з посиланнями на їхні профілі в ORCID, Google scholar, Scopus, Web of Science. Також ми подаємо запити на включення відсутніх, «загублених» статей до наукометричних баз, наприклад, якщо одна стаття з номера випадково не потрапила до бази. Подаємо запити на редакцію статей, якщо у наукометричній базі виявили помилку.

Окремим пунктом слід відмітити роботу в сприянні захисту дисертації. Починаючи з 2022 р. змінилась процедура формування спеціалізованих рад по захисту дисертацій, а саме, було затверджено нові вимоги до членів ради та впроваджена інформаційна система, до якої вносяться дані про аспіранта, дисертаційне дослідження та членів разової ради. Працівник інформаційно-бібліографічного відділу став членом робочої групи стосовно напрацювання нового механізму підготовки документів до захисту ступеня PhD у нашому університеті. Ця робота включала процеси, які вимагали компетенції бібліотекаря, а саме:

- перевірка поданих до електронної інформаційної системи статей на предмет фаховості за допомогою БД «Реєстр

наукових видань України» та інших методичних матеріалів МОН України;

- перевірка індексації статей у накометричних БД «Scopus» та «Web of Science»;
- перевірка оформлених бібліографічних описів за стилем APA;
- допомога у підборі членів разової ради шляхом моніторингу їх авторських профілів та пошук у електронних бібліотеках статей, які за тематикою відповідали б темі дисертації, що планується до захисту.

Також на початковому етапі ми брали участь у поданні повідомлень про утворення разових спеціалізованих вчених рад.

Після відпрацювання механізму деякі функції були передані науковому відділу університету. Наразі ми допомагаємо аспірантам знайти авторські профілі та відповідні статті потенційних рецензентів та опонентів для включення їх до разової ради по захисту дисертацій, адже, згідно вимог, член разової ради повинен мати статті за тематикою здобувача, опубліковані не пізніше 5 років до утворення разової ради. Також проводимо перевірку статей на предмет опублікування їх у фахових журналах України (саме категорія А та Б) та в іноземних журналах, які індексуються у накометричних БД «Scopus» або «Web of Science». Допомагаємо з оформленням бібліографічних описів у стилі APA.

Якщо говорити про оформлення списків літератури, то ми консулюємо щодо оформлення бібліографічних описів за стилем APA, Vancouver, ДСТУ 8302:2015 та іншими (за потреби). У 2023-2024 рр. у співпраці з кафедрою нормальної фізіології ми брали участь у підготовці «Методичних рекомендацій щодо організації, виконання та захисту кваліфікаційних робіт здобувачів вищої освіти Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова». Нам було доручено підготувати такі теми: наукометричні бази даних, укладання списку використаних джерел, академічна доброчесність та запобігання плагіату, використання бібліографічних менеджерів. Була проведена велика робота,

особливо цінним став підготовлений нами додаток з прикладами оформлення бібліографічних посилань за стилем АРА. Для оформлення цих прикладів використовувались книги, які знаходяться у фонді нашої бібліотеки. Правильне оформлення бібліографічних посилань є одним із елементів дотримання принципів академічної доброчесності.

Також ми розробляємо інструкції, методичні матеріали, що стосуються роботи в наукометричних базах та дослідницьких профілях і розміщуємо їх на сайті бібліотеки у рубриці «Рекомендації науковцю»/«Наукометрія». У 2024 р. ми створили три інструкції:

1. «Як відредагувати профіль у Google scholar?».
2. «Алгоритм перевірки індексації журналу у Scopus».
3. «Інструкція по об'єднанню авторського профілю в Web of Science».

Не менш важливим у підготовці наукової роботи є доступ до антиплагіатних сервісів. Університет передплачував доступ до двох програм: Unicheck і StrikePlagiarisme. У бібліотеці було обладнано робочі місця з доступом до цих систем, тож усі студенти та викладачі мали можливість перевірити власне дослідження на будь-якому етапі. З початком карантину, запровадженого у зв'язку з пандемією Covid-19, ми побачили необхідність надання такої послуги у віртуальному режимі. Тож електронною поштою до бібліотеки надходили запити на перевірку робіт, які ми опрацьовували та листом у відповідь надсилали звіт-подібності.

Важливим каналом наукової комунікації є Репозиторій ВНМУ ім. М. І. Пирогова. Бібліотека виконує функції адміністрування та є центром підтримки функціонування репозиторію. Бібліотекарі самостійно наповнюють колекції: «Дисертації» (захищені в університеті), «Патенти» (які належать університету), а також публікації працівників бібліотеки, конференції ВНМУ та наукові журнали ВНМУ. Саме представлення матеріалів у відкритих електронних архівах дає змогу «рекламувати» та поширювати дослідження наших науковців.

Динамічні зміни в інформаційному просторі, розширення спектру доступних електронних ресурсів спонукають змінюватися, здобувати нові компетенції та знання. Розширення палітри інформаційних інструментів веде до розширення бібліотечних послуг, тож бібліотекарі стають посередниками між інформаційними ресурсами і користувачем. Потужна консультаційна робота, доступ до власних та зовнішніх інформаційних ресурсів допомагають науковцям університету отримувати актуальну інформацію, проводити якісні дослідження та підтримувати власні авторські профілі в актуальному стані. Робота бібліотеки в напрямі інформаційно-аналітичної підтримки сприяє покращенню якості наукової роботи та інтеграції університету до світового наукового товариства.

УДК 027.7:001:378.4]-043.86(477.44-21)

Тетяна ЧОРНА

провідна бібліографиня бібліотеки

Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ

НАУКОВИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕК ЗВО: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Анотація: *В статті висвітлено роботу бібліотеки з інституційним репозиторієм, пошуковими системами, міжнародними наукометричними базами, системою онлайн-реєстрації НДР та створення бібліографічних покажчиків.*

Ключові слова: *бібліотека закладу вищої освіти, наукометричні бази, інформаційні ресурси, інституційний репозитарій, НДР, бібліографічні покажчики.*

Scientific Vector of Development of the Higher Educational Institutions Libraries: Challenges and Opportunities

Abstract: *The article highlights the library work with the institutional repository, search systems, international scientometric databases, the online registration system for scientific research papers and the creation of bibliographic indexes.*

Keywords: *library of higher education institution, scientometric databases, information resources, institutional repository, scientific research papers, bibliographic indexes.*

Сучасна бібліотека закладу вищої освіти – це потужний інструмент наукових досліджень, центр інформаційних технологій та інновацій, що трансформує та розвиває свою діяльність в якості наукового та інтелектуального центру навчального закладу.

Бібліотека Вінницького торговельно-економічного інституту ДТЕУ, у співпраці з науковим відділом, відіграє ключову роль у підтримці наукової діяльності та пропонує широкий спектр послуг для допомоги та підтримки науково-педагогічних працівників.

Незалежно від складної ситуації, що склалася в нашій країні, бібліотека стабільно надає доступ до різноманітних інформаційних ресурсів – книг, журналів, електронних баз даних, наукових статей, методичних матеріалів, кваліфікаційних робіт тощо та допомагає науковцям у пошуку необхідної інформації, оформленні бібліографічних списків до наукових робіт відповідно національних стандартів, підготовці публікацій, виконує індексування наукових праць згідно системи класифікації УДК. У бібліотеці створено та постійно поповнюється власний інформаційно-пошуковий тезаурус, який адаптовано до освітніх програм та тематики наукових досліджень інституту.

Одним із напрямків наукової роботи бібліотеки інституту є наповнення та редагування інституційного Репозиторію – електронного архіву для публікації, зберігання, систематизації, накопичення академічних текстів та результатів наукових досліджень авторів, що є науково-педагогічними працівниками закладу освіти. Інституційний Репозиторій формується та функціонує відповідно до Законів України «Про авторське та суміжні права», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про захист інформації в автоматизованих системах», Положення про академічну доброчесність науково-педагогічних та здобувачів вищої освіти Вінницького торговельно-економічного інституту ДТЕУ та інших нормативних документів, що регулюють питання авторського та інформаційного права.

Вся робота з Репозиторієм тісно пов'язана з використанням інформаційної системи SEL, яка забезпечує доступ і розповсюдження електронних документів. Бібліотека накопичує наукові роботи викладачів, забезпечуючи їхню збереженість та доступність, створює детальні метадані для кожного документа, що полегшує пошук та використання інформації, проводить консультації для науковців щодо розміщення своїх робіт у сховищі та з технічних питань, активно популяризує інституційний Репозиторій серед наукової спільноти, заохочуючи авторів до розміщення своїх робіт, так як він тісно пов'язаний з Google Scholar. Оскільки ця пошукова система індексує вміст Репозиторію, наукові роботи, розміщені в ньому, стають доступними для широкого кола користувачів. Це дозволяє збільшити кількість посилань на роботи: чим більше людей знаходить і цитує праці науковців, тим вищий авторитет інституту в науковому співтоваристві. Репозиторій надає відкритий доступ до наукової інформації, що сприяє її поширенню, використанню та сприяє збільшенню кількості цитувань. Сьогодні у відкритому електронному архіві ВТЕІ налічується 3610 публікацій науковців та здобувачів вищої освіти.

Наукова діяльність бібліотеки у контексті Google Scholar є потужним інструментом для науковців, який значно спрощує

пошук і доступ до наукової інформації. Адміністратор баз даних бібліотеки проводить постійний моніторинг профілю ВТЕІ ДТЕУ в пошуковій системі Google Scholar, поповнюючи її новими роботами науковців, надає консультації, допомагаючи користувачам ефективно використовувати можливості системи для пошуку наукової літератури та аналізу цитування, що є важливим показником їхньої наукової активності.

Кожен науковець має власний профіль в Google Scholar для упорядкування своїх статей, що дозволяє авторам відстежувати бібліографічні посилання на свої статті, переглядати, хто цитує публікації, бачити графік індексів бібліографічних посилань за роками та отримувати наукометричні показники, наприклад h-індекс.

Скориставшись можливістю отримати безкоштовний доступ до академічного та професійного рецензованого контенту, бібліотека ВТЕІ ДТЕУ пройшла реєстрацію та приєдналася до Research4Life. Програма дозволяє закладу вищої освіти отримати доступ до тисяч електронних книг, журналів та інших ресурсів з різних галузей знань, що допомагають викладачам та здобувачам вищої освіти використовувати найновіші наукові дані у своїй навчальній та науковій діяльності, проводити якісні дослідження та готувати висококваліфікованих фахівців.

Адміністратор баз даних бібліотеки ВТЕІ ДТЕУ допомагає науково-педагогічним працівникам в реєстрації на платформах, забезпечує належне функціонування наукових профілів у міжнародних наукометричних базах даних Scopus, Web of Science Researcher ID, надає навчально-консультаційну підтримку з питань актуалізації даних та внесення змін у профілі вчених, здійснює моніторинг переліку статей науковців ВТЕІ ДТЕУ, за потреби надає інформацію про показники SJR та SNIP журналів, що індексуються базою Scopus та показник JIF журналів, що індексуються базою Web of Science, показник впливовості науковця h-index та квартиль журналу у вищезазначених базах даних.

Web of Science – це одна з найавторитетніших наукометричних баз даних, яка індексує широкий спектр

наукових публікацій, тому бібліотека dbaє про те, щоб зробити наукові дослідження, проведені в стінах закладу вищої освіти, видимими в цій базі даних, забезпечує своїм науковцям доступ до Web of Science, що дозволяє їм ознайомитися з вимогами до публікацій, відстежувати свої показники цитування та знаходити релевантні дослідження, адже індексація публікацій у базі позитивно впливає на рейтинг інституту.

Бібліотека установи забезпечує повний доступ до наукометричної реферативної бази даних наукових цитувань Scopus, як інструменту для відстеження цитованості статей, опублікованих у наукових виданнях. Для авторів, які опублікували не менше ніж дві статті, у Scopus автоматично створені підтверджені профілі авторів, що містять варіанти імені автора, перелік місць його роботи, кількість публікацій, роки публікаційної активності, галузі досліджень, посилання на основних співавторів, загальна кількість цитувань, h-індекс. Адміністратор баз даних бере участь в управлінні профілями науково-педагогічних працівників, за потреби зв'язується зі службою підтримки для виправлення невідповідностей. Якщо алгоритм при зіставленні метаданих створює дублікат профілю науковця – адміністратор баз даних бібліотеки подає запит на об'єднання таких записів.

Усі науково-педагогічні працівники, хто є частиною науково-публікаційного процесу, мають бути ідентифіковані, пов'язані зі своїми дослідженнями, не дивлячись на дисципліни, тому науковці пройшли реєстрацію в ORCID та стали частиною глобальної цифрової інфраструктури, яка дає можливість їм обмінюватися необхідною інформацією. Цей ідентифікаційний номер допомагає викладачам використовувати його під час участі у дослідницько-інноваційній діяльності. Адміністратор баз даних бібліотеки перевіряє правильність оформлення профілів науковців на сайті VTEI ДТЕУ, відповідність зазначених ID-ідентифікаторів у ORCID, надає консультації щодо правильності та повноти заповнення полів профілю, допомагає імпортувати та експортувати наукометричну інформацію з інших профілів, наприклад Web of Science Researcher ID, Google Scholar.

Бібліотека ВТЕІ ДТЕУ займається онлайн-реєстрацією науково-дослідних робіт (НДР) в Українському інституті науково-технічної експертизи та інформації (УкрІНТЕІ). Створено особистий кабінет ВТЕІ ДТЕУ в системі онлайн-реєстрації НДР, вхід в систему здійснюється за допомогою логіну та пароллю.

Співробітник бібліотеки, який відповідає за подання реєстраційних та облікових документів НДР, у встановлені терміни заповнює відповідні картки і надсилає в УкрІНТЕІ. При заповненні реєстраційної картки (РК) програма онлайн-реєстрації РК НДР не дозволить перейти до наступного кроку поки не внесена інформація до обов'язкових полів. Кожен крок, починаючи з першого, при натисненні кнопки «Зберегти» записує інформацію, яка вводилася раніше, навіть якщо РК в цілому не заповнена. Користувач завжди має можливість повернутися до заповнення або редагування РК протягом будь-якого часу. Повністю заповнена і відправлена на реєстрацію РК втрачає функцію редагування на час її перевірки.

Після збереження інформації сформована РК проходить процедуру реєстрації в УкрІНТЕІ. Під час процедури реєстрації в УкрІНТЕІ відбувається перевірка інформації по всіх кроках і полях. У разі виявлення помилок РК із позначкою «Повернено» і зауваженнями по кожному полю стає доступною для редагування і виправлення.

У разі, якщо РК відповідає всім вимогам Порядку, їй надається Державний реєстраційний номер та QR-код УкрІНТЕІ, РК з'являється в Особистому кабінеті особи, відповідальної за підготовку реєстраційних документів, і додатково буде надіслана на вказану адресу електронної пошти особи, відповідальної за підготовку реєстраційних документів.

Коли закривається науково-дослідна робота, за аналогією до реєстраційної картки, відбувається заповнення облікової картки (ОК) НДР в програмі онлайн-реєстрації.

Бібліографічні покажчики в бібліотеках закладів вищої освіти – це не просто списки книг, це результат кропіткої наукової роботи, яка має значний вплив на розвиток освіти і науки, це систематизований перелік усіх наукових праць певної

особи. Для бібліотеки створення такого покажчика – це не звична рутинна робота, а справжня наукова діяльність, яка потребує глибоких знань, аналітичних навичок та відповідального ставлення. Створення покажчиків передбачає глибоке розуміння структури знань у певній галузі, їх класифікацію та систематизацію. У бібліотеці заснована серія іменних бібліографічних покажчиків «Нехай не згасне світ науки», де представлені матеріали про наукову та педагогічну діяльність викладачів інституту. За минулий рік до 55-річчя заснування ВТЕІ ДТЕУ інформаційно-бібліографічний відділ підготував три бібліографічних покажчики провідних науковців інституту: «Даценко Ганна Василівна», «Нікітішин Андрій Олександрович», «Хачатрян Валентина Валентинівна». Покажчики були надруковані у редакційно-видавничому відділі ВТЕІ, а також представлені на вебсторінці сайту в розділі «Видання бібліотеки». При складанні покажчиків проводиться аналіз великих масивів інформації, що вимагає від бібліотечних працівників певних навичок. Бібліографічні покажчики – це невід’ємна частина наукової діяльності бібліотек закладів вищої освіти. Вони сприяють розвитку науки, підвищують якість освітнього процесу і збагачують культурну спадщину. Створення бібліографічних покажчиків – це творча і відповідальна робота, яка вимагає освіченості в області бібліотечної справи.

Наукова діяльність бібліотеки ВТЕІ ДТЕУ визначається і як комплекс заходів, спрямованих на одержання нових фахових знань та пошук шляхів їх практичного застосування. Бібліотека співпрацює з науковими спільнотами, бере участь у наукових конференціях, де представляє власні дослідження та досвід своєї роботи.

Таким чином, бібліотека сучасного закладу вищої освіти трансформує та розвиває свою діяльність в якості наукового та інтелектуального центру. За допомогою інноваційних технологій та нових можливостей з’являються нові послуги та перспективи, що відповідають вимогам сучасного користувача у науковій та освітній сфері.

Майя МЕЛЬНИК

*заступниця директорки
Наукова бібліотека імені Гордія Паля
Вінницький національний медичний
університет ім. М. І. Пирогова*

ІНФОРМАЦІЙНА СКЛАДОВА ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ БІБЛІОТЕКИ

Анотація: *у доповіді розкрито основні складові науково-дослідної роботи Наукової бібліотеки Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова, її тематику і результати*

Ключові слова: *Наукова бібліотека Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова, науково-дослідна діяльність, видавнича діяльність бібліотеки, дослідження фонду, історико-медичне краєзнавство, науково-методична робота, бібліографічні дослідження.*

Maïia MELNYK

National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsya

The Information Component of the Library Research Work

Abstract: *The report reveals the main components of the scientific and research work of the Scientific Library of Vinnytsia National Medical University named after M. I. Pirogov, its topics and results*

Keywords: *Scientific Library of Vinnytsia National Medical University named after M. I. Pirogov, scientific and research activities, publishing activities of the library, research of the fund, historical and medical local history, scientific and methodical work, bibliographic research.*

У Законі України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» відображено важливий аспект функціонування сучасних бібліотечних установ, а саме – організація науково-дослідної, науково-бібліографічної та науково-методичної роботи. Ця засада є основою, на якій ґрунтується вдосконалена система бібліотечної діяльності. Сучасні бібліотеки активно займаються науковими дослідженнями в різних сферах і успішно впроваджують їх результати у свою повсякденну роботу.

Наукова бібліотека Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова (ВНМУ) є важливим осередком науково-інформаційної діяльності та збереження знань у галузі медицини. Наукову складову дослідницької роботи бібліотеки складають наступні напрями:

- дослідження фонду рідкісних книг та рукописів полягає у вивченні та збереженні рідкісних видань і рукописів, що містять унікальні наукові та історичні факти;

- історико-краєзнавчі дослідження медицини Вінниччини ґрунтуються на дослідженні історичних аспектів розвитку медичної справи в регіоні, в поєднанні з популяризацією відомостей про медичних діячів і медичні установи минулого;

- формування фонду художніх видань медичної тематики та їх дослідження відбувається на основі аналізу текстів літературних творів на предмет виявлення відтворення медичних питань засобами художнього слова;

- бібліотекознавчі дослідження минулого бібліотеки та складових розвитку бібліотечної професії охоплюють вивчення історії бібліотеки, її розвиток та роль у житті університету. Проводяться глибокі дослідження науково-технічних ресурсів та можливості їх впровадження у бібліотечну діяльність;

- дослідження сучасного стану і тенденцій розвитку бібліотечно-інформаційних послуг відбувається через аналіз сучасних тенденцій у наданні інформаційних послуг, шляхом вивчення думки читачів та їх інформаційних потреб.

Наукова бібліотека є не лише зберігачем багатої колекції наукових видань, але й активним учасником дослідницької роботи з вивчення історії медицини. З огляду на значущість та історичну цінність колекцій медичних видань наукове

дослідження цих документів має декілька важливих наукових компонентів, які сприяють відтворенню медичної науки та освіти на Вінниччині; виявленню праць видатних медиків, які зробили значний внесок у розвиток медичного університету, були першими завідувачами кафедр та активно сприяли розвитку медичної науки в Україні та світі.

Фонд рідкісних і цінних видань містить унікальні та особливо цінні документи, які вирізняються науковою, історичною та поліграфічною цінністю, в його складі є дисертації, видання викладачів університету, книги лікарів м. Вінниці з автографами і печатками приватних осіб, різних організацій та лікувальних закладів. Атрибуція цих документів потребує ретельного та всебічного аналізу різних аспектів кожного видання, який включає перегляд основних характеристик: дата та місце видання, інформація про видавництво та друк, формат книги, тип паперу та переплетення. Важливо також досліджувати історію книги, враховуючи будь-які маркування, штампи або рукописні нотатки, що можуть бути присутні на її сторінках. Для повного розуміння і значення видання необхідно враховувати біографічні відомості про автора, історичний аспект його створення, а також значення книги для медицини того часу.

Внаслідок проведеної роботи сформовано понад 50 колекцій видань кінця ХІХ початку ХХ ст., 18 з яких належали науковцям нашого університету та лікарям м. Вінниці. Власницькі написи, штампи бібліотек та установ, дарчі написи та присвяти відомим особам дають змогу аналізувати, проводити паралелі, відслідковувати зв'язки між лікарями, науковцями, установами.

Вагомим джерелом інформації для дослідження історії медицини в регіоні є адрес-календарі Подільської губернії ХІХ–ХХ ст., «Бібліографічний покажчик по медицині й гігієні Подільської губернії з 1714 по 1913 р включно», «Справочная книжка Подольской губернии» (1888), «Памятная книжка Подольской губернии» (1859) тощо. Ці видання є важливими джерелами для створення видавничої продукції, оскільки містять детальні відомості про медичні дослідження та

публікації, що виходили у Подільській губернії протягом двох століть та детальні списки установ, організацій, закладів і видатних особистостей регіону. Завдяки систематизованій інформації про наукові публікації, дослідники бібліотеки можуть глибше вивчати розвиток медичної науки та практики, отримувати додаткові відомості про фахівців та медичні заклади того часу.

Напрацювання бібліотеки висвітлено у публікаціях та доповідях: «Книги як хранителі пам'яті про лікарів Вінниччини», «Історико-регіональне дослідження видань зі штампами бібліотек та маргінальними написами лікарів Подільської губернії», «Книжкові скарби: колекції сектору рідкісної книги та рукописів Наукової бібліотеки ВНМУ ім. М. І. Пирогова», «Сторінки історії Вінницької психоневрологічної лікарні в книжкових пам'ятках» та ін.

Дослідження історичної наукової спадщини вчених університету, які зробили вагомий внесок у розвиток вітчизняної та світової медицини, є однією з найбільш значущих ініціатив бібліотеки. Вони реалізуються через краєзнавчий проєкт «Пам'ять університету», метою якого є збереження та популяризація достовірних сторінок діяльності Вінницького національного медичного університету та історії медицини краю. У рамках проєкту особлива увага приділяється розвитку краєзнавчої бібліографії, що дозволяє глибоко та всебічно висвітлити історію університету, його кафедр та видатних науковців. Інформація про важливі події та дати, пов'язані з історією медичної науки на Вінниччині відображається у щорічних календарях знаменних і пам'ятних дат «Вінниччина медична» та «ВНМУ ім. М. І. Пирогова: ювілеї, події, дати». Біобібліографічні покажчики серії «Вчені нашого університету» та «Історія ВНМУ ім. М. І. Пирогова» відображають історію і сьогодення кафедр та наукові здобутки окремих науковців.

Популяризувати здобутки науковців на загальнодержавному рівні дозволяють біобібліографічні статті, які подаються до видання «Енциклопедія Сучасної України» (НАНУ), «Календаря знаменних і пам'ятних дат Вінниччини»

(ВОУНБ), «Імена в медицині у відгомоні часу» (ННМБУ), енциклопедії «Вікіпедія». Чимало напрацювань оприлюднюються на всеукраїнських науково-практичних заходах та фахових виданнях.

Відправними джерелами в цій роботі є Державні та університетський архіви, фонди бібліотек, різні сайти мережі «Інтернет», альбоми випускників довоєнного (1937–1941) та повоєнного періоду. Ретельні пошуки інформації, які проводились на сайтах та базах даних «Меморіал», «Пам'ять народу», «Подвиг народу», «Дорога пам'яті», дозволили зібрати безліч цінних даних. Сотні цінних сторінок документів було завантажено з цифрового архіву періодики «LIBRARIA». На сторінках газети «Вінницькі вісті» було знайдено цінні матеріали про діяльність Вінницького медичного інституту в період нацистської окупації 1941–1943 рр. Праці вчених ВНМУ часів становлення навчального закладу ретельно проводились у фонді медичної періодики бібліотеки початку ХХ ст. Спілкування та листування з краєзнавцями, родичами, нащадками, а також контакти з установами та організаціями, додатково збагачували ці дослідження.

Наступні фондознавчі дослідження бібліотеки поєднують літературу та медицину. І хоча ці галузі належать до різних сфер людської діяльності, але насправді вони тісно пов'язані. Літературні твори, написані лікарями, пропонують унікальний погляд на медицину, поєднуючи науковий підхід з глибоким розумінням людської природи та емоцій.

Досліджуючи тему медицини в художній літературі й популяризуючи її, працівники бібліотеки сприяють формуванню суспільних уявлень про медицину, підвищенню культурної компетентності, висвітленню етичних дилем та соціальних проблем, формуванню професійних якостей.

Письменники можуть створювати як позитивний, так і негативний образ медичних працівників, сприяти розумінню або поширенню міфів про медицину. Завдяки літературі люди краще розуміють медичні реалії та їхні соціальні наслідки. Читачі, знайомлячись з літературними героями-лікарями та їхніми історіями, можуть відчути складність і багатогранність

медичної професії, її виклики та моральні дилеми. Література може слугувати платформою для обговорення складних етичних та соціальних питань, що виникають у медицині. Письменники-лікарі висвітлюють питання медичної етики, взаємодії лікаря та пацієнта, доступу до медичної допомоги та ін. Літературні твори допомагають читачам зрозуміти важливість етичних принципів у медицині та формують відповідальне ставлення до медичних питань. Художні твори широко використовуються у медичній освіті для розвитку у студентів емпатії та розуміння труднощів, з якими стикаються медичні працівники. Читання та аналіз художніх текстів допомагає майбутнім лікарям краще розуміти пацієнтів, їхні переживання та емоції. Це сприяє більш глибокому розумінню медичних реалій та формує у студентів важливі професійні якості, такі як співчуття, чуйність та емоційна підтримка.

Роки плідної праці дали змогу працівникам бібліотеки систематизувати напрацювання, відобразити їх в ЕК бібліотеки, низці рекомендаційних видань та публікацій.

Незамінним ресурсом для проведення глибоких і ґрунтовних досліджень є архівні документи. Архівні фонди університету ВНМУ, бібліотек та інших установ зберігають унікальні та оригінальні джерела, що є безцінною основою для дослідників бібліотеки, які займаються вивченням історії медицини краю та наукових досягнень вчених. Вони є важливими першоджерелами інформації, які надають вичерпну інформацію про наукову діяльність медиків минулих століть і сьогодення, допомагають документувати історичні відомості та забезпечувати достовірність поданих фактів. Робота з оригінальними документами дозволяє отримати документальне підтвердження результатів досліджень та забезпечує високий рівень автентичності інформації. Це є важливим аспектом для проведення об'єктивних наукових досліджень при підготовці монографій, бібліографічних покажчиків, календарів знаменних і пам'ятних дат, написанні наукових публікацій. Звертаючись до архівів університетів та наукових бібліотек, обласних та державних архівів бібліотека отримує документи, що відображають наукову діяльність медиків. Це можуть бути їх

наукові публікації, дисертації, особисті листи вчених, протоколи засідань, фотографії та інші документи, що свідчать про їх наукові досягнення.

Отримати унікальні, суб'єктивні дані, які доповнюють офіційні документи та архівні матеріали, дають змогу усноісторичні дослідження, які є важливим методом збору необхідної інформації. Бібліотекарі відіграють ключову роль у проведенні таких досліджень, оскільки вони мають доступ до широкого спектру інформаційних ресурсів та можуть залучати до співпраці науковців, колег та інших осіб. Усноісторичні дослідження ґрунтуються на зборі та аналізі спогадів, особистих розповідей і відгуків про діяльність науковців університету та дозволяють зберегти живу історію, яку неможливо знайти в офіційних документах та архівах. Спогади колег та студентів доповнюють офіційні біографії та наукові резюме науковців. Студентські відгуки можуть свідчити про педагогічні таланти та вплив науковців на формування нового покоління фахівців. На основі зібраних і проаналізованих даних бібліотекарі створюють наукові статті, книги, виставки та інші форми презентацій результатів власних досліджень. Вони надають широкій аудиторії доступ до унікальних спогадів і розповідей, що дозволяє глибше зрозуміти контекст та значення наукової діяльності досліджуваних осіб. Зокрема, розгорнуті спогади при підготовці видань надали військовий лікар О. В. Боржковський; проф. Б. А. Болух; проф. Б. Ф. Мазорчук; лікар отоларинголог Гайворонської центральної районної міської лікарні О. В. Жук; Синявська (Берко) К. Ю., онука проф. К. П. Дерепи та її родина; доцент кафедри нервових хвороб Желіба Л. М., онука проф. В. Д. Білика та ін.

При підготовці видань ключову роль у наочній візуалізації інформації відіграють фотоматеріали. Вони дозволяють читачам краще сприймати інформацію, ілюструвати важливі моменти, додають емоційну складову та роблять текст більш доступним і цікавим. Чимало фотодокументів бібліотека оприлюднює вперше. Готувати багатогранні та візуально насичені видання забезпечує використання фотоматеріалів із:

– фотоархіву університету: Бібліотекарі мають доступ до великої колекції фотографій, що зберігалися в архіві університету, а тепер передані бібліотеці. Ці фотоархіви є свідченням важливих подій в історії університету, містять зображення видатних науковців, вагомих наукових заходів та ін. Включення таких фотографій у видання підсилює автентичність і достовірність матеріалів.

– особистих фотоархівів науковців: Науковці із задоволенням надають власні родинні світлини. Використання особистих архівів дозволяє додати до видань унікальні та ексклюзивні фотоматеріали, які не можна знайти в загальнодоступних джерелах. Це також допомагає висвітлити особистий внесок науковців у відповідну галузь.

– створення власних фото: Бібліотекарі також роблять власні фотографії для видань. Це можуть бути знімки сучасних подій, об'єктів, місць, які стосуються теми видання. Власні фотографії дозволяють додати актуальності та сучасності до видань, а також підкреслити зв'язок між минулим та сьогоденням.

Створення краєзнавчих баз даних та цифровізація краєзнавчих видань є важливими складовими у формуванні ресурсної бази для проведення досліджень. БД «Краєзнавство», «Знаменні і пам'ятні дати», «Випускники Вінницького медичного» є невід'ємною частиною сучасної діяльності книгозбірні та мають велике значення для дослідників бібліотеки, науковців, істориків та ін., оскільки забезпечують:

– систематизацію інформації: відомості про історичні події, визначні місця, культурні об'єкти та видатних особистостей регіону зберігаються в структурованій формі, що полегшує їх пошук та аналіз.

– доступність: цифрові копії краєзнавчих документів можуть бути розміщені у відкритому доступі в інтернеті, що робить їх доступними для ширшого кола читачів.

– безпеку інформації: оцифровка дозволяє зберегти інформацію у випадку втрати оригінальних документів або матеріалів.

– збереження культурної спадщини: оцифровка старих книг, газет, журналів та інших друкованих видань допомагає зберегти їх від фізичного зношування.

Важливим інструментом для розуміння потреб користувачів та покращення якості бібліотечних послуг у сфері бібліотекознавства є соціологічні дослідження. Соціологічні дослідження допомагають виявити, які ресурси та послуги є найбільш затребуваними, яким форматам інформації та технологій користувачі надають перевагу, а також, які проблеми вони зустрічають у процесі використання бібліотеки. Знання про те, як користувачі сприймають бібліотечні послуги, їхні очікування та потреби, дозволяє бібліотекам адаптувати свою роботу та оптимізувати процеси для кращого задоволення їх запитів та реалізації їх реальних потреб. Водночас, ключовим фактором у забезпеченні ефективного функціонування установи та забезпечення високої якості послуг є компетентність бібліотекарів. Вивчення рівня професійної підготовки, досвіду та навичок персоналу дозволяє визначити потреби у додатковому навчанні та професійному розвитку. Це сприяє підвищенню кваліфікації бібліотекарів та забезпечує ефективне обслуговування користувачів.

Бібліотекознавчі дослідження є важливим аспектом розвитку бібліотечної справи, оскільки вони охоплюють глибоке вивчення історії бібліотеки, її розвитку та ролі в житті університету. Вивчення минулого бібліотеки дозволяє прослідкувати, як змінювалися її функції, зберігалися та передавалися знання через покоління, як з часом змінювалася роль бібліотекаря, та які виклики долалися у різні періоди. Щоб відновити картину діяльності бібліотеки, її кадровий потенціал в різні періоди, дослідники бібліотеки аналізують архівні документи (особові справи), каталоги, фотоархіви бібліотеки тощо.

Важливим аспектом бібліотекознавчих досліджень є також вивчення розвитку бібліотечної професії. Це включає аналіз змін у підходах до організації робочих процесів, неформального навчання бібліотекарів, еволюцію професійних стандартів та впровадження нових технологій у роботу

бібліотеки. Не менш значимим є також аналіз взаємодії бібліотеки з іншими підрозділами університету та її внесок у формування академічного середовища. Багаторічні напрацювання бібліотеки було покладено в основу видання «Бібліотека ВНМУ – місце, де вирує життя: 100-річний літопис у подіях і постатях».

Наукові досягнення фахівців бібліотеки представлено в наукометричній базі «Бібліометрика української науки», де на цей час зареєстровано профілі 5 бібліотечних фахівців та подано близько 150 публікацій. Усі видання та публікації співробітників бібліотеки представлені на вебсайті бібліотеки в розділі «Публікації працівників бібліотеки» та репозиторії ВНМУ ім. М. І. Пирогова. Про виконану науково-дослідну роботу, починаючи з 2007 р., бібліотека щороку звітує перед проректором з наукової роботи ВНМУ.

Глобальні напрацювання бібліотеки стали в нагоді для кафедри філософії та суспільних наук університету в курсі «Історія України та української культури. Історико-культурна спадщина та традиції університету», який було започатковано у 2022 р.

Отже, в основі дослідницької роботи бібліотеки є доступ до різноманітних джерел та ресурсів, аналітичних інструментів та сучасних технологій. Інформаційна складова дослідницької роботи бібліотеки виступає як комплексна система, що є невід'ємною частиною сучасного наукового процесу, сприяючи вдосконаленню всіх аспектів функціонування бібліотеки як наукового, освітнього, комунікаційного, інформаційного та культурного центру.